אישים באגרות הראי"ה

הרב ישראל דוב פרומקין, עורך "החבצלת"

מחלוצי העיתונות העברית בארץ ישראל, עורך "החבצלת" · תרי"א–תרע"ד (1850–1914)

3 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

הרב ישראל דוב פרומקין נולד בכ"ג בחשוון תרי"א (1850) בדוברובנה, למשפחת חסידי חב"ד, ובשנת תר"ד (1859) עלה עם הוריו לירושלים. נשא לאישה את בתו של ר' ישראל ב"ק, מייסד בית הדפוס העברי הראשון בארץ, ירש ממנו את בית הדפוס, ומשנת תר"ל (1870) ועד תרע"א (1911) הוציא לאור את העיתון "החבצלת".

פרומקין היה מחלוצי העיתונות העברית בארץ ישראל, מתרגם, ומייסד "מושב הזקנים הכללי המאוחד" בירושלים. נפטר בי"ד באייר תרע"ד (1914).

הרב קוק על הרב ישראל דוב פרומקין

בשבט תרס"ז (1907) ביקש הרב קוק מפרומקין לפרסם ב"החבצלת" את מחאתו הפומבית על הפגיעה ברב העדה האשכנזית בקהיר, הרב אהרן מנדל הכהן (כרך א', אגרת סא).

בשנת תרס"ח (1908), כשהחל "החבצלת" לצאת שלוש פעמים בשבוע, בירך הרב קוק את "העורך הנכבד" וכתב שהוא מצפה שההתקדמות לא תהיה רק בכמות, אלא שיהיו בו "רוח חיים חדשים, רעיונות חיים ודברים חיים" (כרך א', אגרת קכח). בשנת תרס"ט ביקש מעורך "החבצלת" לפרסם את דבריו על מטרת החינוך ועל מקומו של תלמוד התורה (כרך א', אגרת קע). באותן שנים היה פרומקין העורך, ולכן ככל הנראה אליו נשלחו שתי האגרות האלה.

האגרות

כרך א', אגרת סא: בקשה לפרסם ב'החבצלת' מחאה על הפגיעה ברב העדה האשכנזית בקהיר.

"אבקשו למע"ה לשום דברי מכתבי אלה כצורתם בעתונו הנכבד"

כרך א', אגרת קכח: (ככל הנראה אליו) ברכה ל'החבצלת' שהתחיל לצאת שלוש פעמים בשבוע, ותקווה שיהיה בו רוח חיים חדשה.

"רוח חיים חדשים, רעיונות חיים ודברים חיים"

כרך א', אגרת קע: (ככל הנראה אליו) בקשה לפרסם את דברי הרב קוק על מטרת החינוך ועל תלמוד תורה.

"הנני נזקק בזה לבאר בעתונך היקר דברים אחדים"

נוסח האגרות – עם ביאור

3 האגרות שבהן נזכר הרב ישראל דוב פרומקין, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת סא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו שבט תרס"ז - יפו **נמען:** הרב ישראל דוב פרומקין, עורך "החבצלת" (לפרסום)

מחאה פומבית על ביזוי רב הקהילה האשכנזית בקהיר, הרב אהרן מענדל הכהן, בידי ראשי העדה. הרב קוק כותב שגם אם הטענות נכונות, היה מקום רק להעיר לו, ולא לפגוע בפרנסתו ובכבודו. הרב קוק דורש מראשי העדה לפייס את רבם ברבים, ומקווה שהרב ימחל להם.

עיקרי הדברים

- כבוד הרבנות.
- מחאה על פגיעה ברב בקהיר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ו שבט תרס"ז[4].

לכבוד ידידי הרב החכם הנכבד מוהרי"ד[5] פרומקין [ישראל דב פרומקין, עורך העיתון "החבצלת" בירושלים] שליט"א[6], עורך ה"חבצלת".

אבקשו למע"ה[7] לשום דברי מכתבי אלה כצורתם בעתונו הנכבד.

כאשר החמירו חז"ל[8] בעונש של שמיעת זילותא דצורבא דרבנן ולשתוק, כידוע מעובדא דר"א בר"ש[9] בפי השוכר את הפועלים, [בבא מציעא פד] ע"כ[10] הנני בזה למחות גלוי, לפני כל עם ד', וביותר לפני אחב"י[11] היושבים באה"ק[12], ואחינו האשכנזים שוכני העיר אלקהירא במצרים, על כל הזילותא האיומה אשר הרהיבו עז לעשות, מנהלי העדה האשכנזית בעיר הנ"ל[13], להרה"ג[14] ר'[15] אהרן מענדל הכהן רבם, היושב זה כמה שנים על כסא הרבנות בעירם. וכאשר ראיתי את כל הטענות של אנשי ריבו, שנדפסו בה"חבצלת", אפילו אם היו הדברים אמת כמו שהם, גם אז הי'[16] רק מקום שזקני הרבנים וגאוני הדור שי'[17] יעירו את אוזן הרב הנ"ל, לתקן הנהגתו על להבא, באופן שיתרחק מלזות שפתים, ולא חלילה לשפוך דמו עבור זה ולקפח מחיתו, שהוא מעשה אכזריות שאינה ראויה לבני ישראל, רחמנים בני רחמנים. וק"ו[18] שאין ספק בדבר כמעט, שקצת גיזום יש בזה, ובמקצת הגיזום די להפך מאיזה משגה קל, שיוכל לצאת לפעמים גם מגדול וכשר שבאנשים, לחטא נורא ואשמת דם, ומי כאחינו ב"י[19] מנוסים בתוכנן של עלילות שקר. ע"כ הנני אומר בגלוי, שחובה גדולה וקדושה מוטלת על מנהיגי העדה הנ"ל, להשיב לרבם הרה"ג[20] ראי"מ[21] נ"י[22] את כבודו, ולפייסו כראוי ברבים, אם הם חפצים לצאת ידי שמים. וידעו שצורבא מרבנן קוב"ה[23] תבע ביקרי', [הקב"ה תובע את כבודו של תלמיד חכם (ברכות יט)] ואקוה שיקבלו דברי אלה בע"ה[24] בשביל טובתם בבא וגם בזה, כי אין מקיפין בחילול השם. [קידושין מ] ובטוח אני במדת טובו וסבלנותו של כבוד הרה"ג ר' אהרן מענדל הכהן רב דקהלת אשכנזים באלקהירא הנ"ל, שיסלח לאשר חטאו כנגדו, כשיראו את חרטתם ע"ז[25], כמדת ת"ח[26] אוהבי שלו'[27] ומרבים שלו' בעולם ו"ברצות ד' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו", [משלי טז, ז] ויעמוד על כנו ומשמרתו בכבוד הראוי לו, כאשר הי' עד כה, טרם התחוללה סערת המחלוקת. והשי"ת[28] יפרש על עמו את סוכת שלומו, והאובדים בארץ אשור

והנדחים בארץ מצרים [ישעיהו כז, יג] יבאו להשתחות בהר הקודש בירושלים בב"א[29]. והי'[30] זה שלו' על ישראל ועל רבנן ועל העוסקים עם הציבור לשם שמים, כנפשם היקרה ונפש חותם בברכת שלו' על ישראל ועל רבנן,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

אב"ד[31] דפה עה"ק יפו והמושבות תובב"א[32].

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ז - השנה תרס"ז (1906/1907)
5. מוהרי"ד - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, ד (למשל: יעקב + דוד) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. למע"ה - למעלה
8. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה
9. בר"ש - ברבי שמעון
10. ע"כ - על כן
11. אחב"י - אחינו בני ישראל
12. באה"ק - בארץ הקודש
13. הנ"ל - הנזכר לעיל
14. להרה"ג - להרב הגאון
15. ר' - רבי
16. הי' - היה
17. שי' - שיחיה
18. וק"ו - וקל וחומר
19. ב"י - בני ישראל
20. הרה"ג - הרב הגאון
21. רא"מ - רבי אברהם מרדכי / רבי אליהו משה - שם אדם
22. נ"י - נרו יאיר
23. קוב"ה - קודשא בריך הוא
24. בע"ה - בעזרת השם
25. ע"ז - על זה
26. ת"ח - תלמידי חכמים
27. שלו' - שלום
28. והשי"ת - והשם יתברך
29. בב"א - במהרה בימינו אמן
30. והי' - והיה
31. אב"ד - אב בית דין
32. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קכח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: אדר תרס"ח - יפו **נמען:** עורך העיתון 'החבצלת'

הרב קוק מברך את 'החבצלת' על התרחבותה לשלוש פעמים בשבוע. הרב קוק מקווה שההתקדמות לא תהיה רק בכמות, אלא שהעיתון יביא רוח חיים חדשים ורעיונות חיים, ספוגים בתחיית ארץ ישראל ובאותו זרם חיים שנח על ישראל מאז.

עיקרי הדברים

- ברכה לעיתון 'החבצלת'.
- ציפייה לרוח חיים חדשה בעיתונות הדתית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], אדר תרס"ח[4].

עורך נכבד,

הבשורה הטובה, ש"החבצלת" [עיתון עברי ותיק בירושלים, שערך ישראל דב פרומקין] מתקדמת, שהרוח החי החדש ההולך ומנשב בכנסת ישראל שעל אדמת הקודש הוא חודר ובא להיות לכח פועל בתוך אותו האורגן המיוחד לנושאי דגל הקדושה והאמונה באה"ק[5], שמחתני לא מעט. חפץ אנכי לקוות, שההתקדמות הזאת לא תהיה מצומצמת רק בחלקה הכמותי, אף ע"פ[6] שגם הוא דבר חשוב הוא. אבל יותר מאותו ההבדל, שיש בין עתון היוצא פעם ליוצא שלש פעמים בשבוע, הננו חפצים לראות בהמדרגות המעלות את "החבצלת" החדשה על "החבצלת" הישנה: רוח חיים חדשים, רעיונות חיים ודברים חיים המושקים כולם בטל תחיית ארץ החיים, אשר יפוח בלבבות כאלה, שזרם החיים שבהם איננו אחר כי"א[7] אותו עצמו אשר נחה על ישראל מאז נהיה לעם על אדמת קודש זאת, שממנה החבצלת פורחת. זה אנו מקוים בצדק למצא בשפע ב"חבצלת" החדשה המתקדמת.

על התקוה הנעימה הזאת הנני לחזק את ידך, ידידי, העורך הנכבד, בשם מי ששיכן את שמו בציון, שתמלאנה ברוח בינה וגבורה, ברוח עצה ותושיה, ברוח דעת ויראת ד'. [על פי ישעיהו יא, ב]

מצפה לאור דרכך בקודש, המכבדך מאד,

אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ח - השנה תרס"ח (1907/1908)
5. באה"ק - בארץ הקודש
6. ע"פ - על פי
7. כי"א - כי אם

אגרות הראי"ה – כרך א' – אגרת קע

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ד מרחשוון תרס"ט - יפו **נמען:** עורך 'החבצלת'

הרב קוק מבהיר את דבריו בשמחת תורה ב'שערי תורה'. מטרת החינוך היא לעשות את האדם טוב וישר, והקריאה בשם ה' היא ההכשרה הבטוחה לכך. לכן תלמוד תורה עומד בראש החינוך הישראלי, ולא ידיעות שנועדו רק למלחמת החיים, שהן מדרגה שנייה. בגלות חדרה גישת הגויים, שהחינוך הוא הכשרה לחיים החומריים. גם מי שמצרף חול לקודש צריך להיזהר שלא יזייף את 'המטבע החינוכית' שלנו, ובפרט בארץ ישראל: 'כי מציון תצא תורה'.

עיקרי הדברים

- מטרת החינוך: טוב ויושר וקריאה בשם ה'.
- תלמוד תורה בראש, הכשרה לחיים כטפל.
- זהירות בצירוף לימודי חול.
- 'מציון תצא תורה' ולא שפות זרות.

נוסח האגרת עם ביאור

(אל עורך ה"חבצלת")

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ד חשון תרס"ט[4].

עורך נכבד ואהוב, שלו'[5] וברכה.

הנני נזקק בזה לבאר בעתונך היקר דברים אחדים, אשר אבקש מכבוד הדרתך שתשימם בו בלשוני:

מטרת החינוך היא להכשיר את האדם לצורתו המתוקנת, [לדמותו השלמה, כפי שהוא צריך להיות] שהנקודה המרכזית שבה היא לעשותו טוב וישר. מאז אשר החל אברהם אבינו לקרא בשם ד', [על פי בראשית יב, ח: "ויקרא בשם ה'"] היתה לנו לנחלה, כי כל מה שתהיה מושרשת בלבו של אדם יותר הקריאה בשם ד', כן יגדל טובו וישרו, ויהיה יותר מאושר לעצמו ולחברה כולה.

כנסת ישראל נתיחדה מכל האומות להרים ברמה את הדגל של החלטה זאת בעולם, שהטוב והיושר של האדם היא התכלית היותר נשגבה שלו, ושהקריאה בשם ד' והשרשת ידיעה זו היא ההכשרה היותר בטוחה למגמה זו, עד שהמגמה וההכשר הנם דבר אחד ולא יתפרדו. וכאשר לתכלית השרשת הקריאה בשם ד' בלב ונפש, ביחיד ובאומה בכללה, דרוש תלמוד קבוע, משחר טל הילדות [מראשית הילדות (על פי תהלים קי, ג: "משחר לך טל ילדותיך")] של האדם, על כן לקח מקום בראש החינוך הישראלי תלמוד תורה, - ודוקא תלמוד תורה ולא ידיעות אחרות, שאין מטרתן כ"א[6] להכשיר את האדם למלחמת החיים, [למאבק על הפרנסה ועל הקיום] ולא לעשותו טוב וישר לפני ד' ואדם. זאת היא הדרך העתיקה, אשר בה הלכו אבותינו מעולם, וע"פ[7] דרך זה נשמר שם ישראל בכלל, והצליחו גם עשו פרי, שיצאו מגדולי הדורות המצויינים מאורי אור [מאורות גדולים (על פי יחזקאל לב, ח)] בעד האומה ובעד כל העולם כולו. הכשרת האדם למלחמת החיים נחשבה בנו תמיד למדרגה השניה של צדדי החינוך, ולא עצם מטרתו. ברבות הימים עברו על

ראשנו גלי הזמן, [זרמי התקופה ורוחותיה] ועם ישיבתנו בארצות הגויים, אשר המטרה הראשית של חנוכם אינה כי"א ההכשרה של האדם למלחמת החיים, והדרישה של הטוב והיושר, - וק"ו[8] הקריאה בשם ד', שהיא הבסיס שלה, - גם אחר שספגו מעט מזה אל תוכם על ידי צנורותינו, [כלומר: גם מה שלמדו האומות על הטוב והיושר, קיבלו מישראל] נחשבו בכל זאת לטפל נגד ההכשר אל החיים החמריים ומלחמתם, - חדר גם בנו רוח כזה. ורבים מאד הם לדאבוננו, אשר שכחו את צורת החינוך העקרית שלנו, וישכיחו מבתי לימודיהם את הראשיות של מטרת היושר והטוב ואת הקריאה בשם ד' הקשורה בה, ויטביעו את חותם החינוך כולו רק על הכשרת החיים הזמניים, במלחמתם ותאותיהם. האומה בכללה חשה וגדוליה הכירו את הסכנה הצפויה מזיוף חותמנו זה. [מעיוות הצורה המיוחדת של החינוך הישראלי] ולשם דגל מלחמה נקבע, בחזקת-יד ובמסירות-נפש, נגד כל גלי הזמן, חותם צר [גדר הדוקה, הגבלה מפורשת] על בתי החינוך העתיקים, שיהיו מיוחדים רק לרוח ישראל ומטרתו המיוחדת, והטפל של מלחמת החיים יבוקש מן הצד, באופן אשר יודע כי יש הבדל בין קדש לחול. הידיעה הברורה, שנצח ישראל לא ישקר, [שמואל א טו, כט] וכי למרות כל צרכי הזמנים, המשתנים ומתחדשים, היסוד הראשי קבוע הוא ועומד: מלכות ד' וממשלתו, הכשרת האדם והאומה ללכת בדרכיו, המושפעת מהחינוך היסודי, המיוחד בלא שום שיתוף, רק לתלמוד תורה, זהו עומד לעד. "מלכותך מלכות כל עולמים, וממשלתך בכל דור ודור". [תהלים קמה, יג]

מוסדות עתיקים ממין זה יש לנו בגולה ע"י[9] רועי ישראל, [מנהיגי ישראל] גאוני וצדיקי הדורות, וביותר באה"ק[10], - מקום-המבצר לרוח עמנו [המקום שבו מתבצרת ונשמרת רוח העם] היסודי לעד, - ובהם נתפאר סלה

גם אלה אשר החיים הכבידו עליהם את אכפם, [הכבידו עליהם את משאם (על פי איוב לג, ז)] והם מרגישים לחץ כבד ברוחם מדאגת החיים הזמניים של בניהם, והרשו להם לצרף לתכונת החינוך חול אל הקודש, אל נא ישכחו, כי צירוף זה צריך שמירה גדולה, שלא יבא הדבר לידי זיוף המטבע החינוכית [קלקול הצורה המקורית של החינוך, כמו מטבע מזויף] שלנו בכלל, וזה צריך בכל מקום להיות משונן [חוזר ונאמר עד שיהיה ידוע ומוטבע] וניכר, ויותר מכל באה"ק, אשר בה צריך להשתכלל רוחנו העקרי, בצורתו המיוחדת לנו, השונה מכל העם אשר על פני האדמה. אל נא ישכחו, כי לא שפות זרות, לא לימודים שמגמתם היא הכשרות חומריות, יצאו ביחוד מציון, - אלא "כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים". [ישעיהו ב, ג]

כשיהיו דברים הללו חרותים על לבם של האחרונים הללו, נוכל בטח לקוות כי לא ירחיקו ללכת, וגם בניהם יהיו שתולים בחצרות ד', [תהלים צב, יד] "והקדישו את קדוש יעקב ואת אלהי ישראל יעריצו". [ישעיהו כט, כג]

זאת היתה כונתי בשיחה הקטנה, אשר הבעתי אותה בעת שמחת תורתנו הקדושה, בבית המדרש הגדול, להמוסד הקדוש "שערי תורה", שהראוני שהובאה בעתונך היקר, נומר. [מספר (גיליון) של העיתון]

ידידו מוקיר ערכו ורוצה פועל ידיו באהבה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרס"ט - השנה תרס"ט (1908/1909)
5. שלו' - שלום
6. כ"א - כי אם
7. וע"פ - ועל פי
8. וק"ו - וקל וחומר
9. ע"י - על ידי
10. באה"ק - בארץ הקודש